

بررسی اثر رسانه‌ای شبکه ماهواره‌ای فارسی ۱ بر نگرش مخاطب

دکتر نادر صادقی لواسانی نیا، استاد یار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق
مجتبی حیدری، دانشجوی کارشناسی ارشد ارتباطات اجتماعی؛ دانشکده علوم انسانی واحد تهران شرق
(نویسنده و عهده دار مکاتبات) Moji_baran7@yahoo.com

چکیده:

تاسیس شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی وان در سالهای اخیر موجی از نگرانی پیرامون آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن را برای خانواده‌ها و مسئولان به همراه داشته است. در این میان شناخت و بررسی نگرش شهروندان به اثرات این شبکه موضوعی مهم و مفید به شمار می‌رود. هدف از مطالعه اخیر تعیین تاثیر رسانه‌ای شبکه ماهواره‌ای فارسی ۱ بر نگرش شهروندان تهرانی می‌باشد. جامعه آماری شامل کلیه ساکنان منطقه ۵ شهر تهران بوده و تعداد ۳۷۰ نفر به عنوان نمونه تحقیق و به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردیدند. در این پژوهش از ابزار پرسشنامه محقق ساخته به منظور گردآوری جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده گردید. داده‌ها پس از ورود به رایانه از طریق نرم افزار آماری مورد SPSS مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت. از روش امار توصیفی و استنباطی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق استفاده گردید. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین پخش برنامه‌های شبکه و افزایش خیانت به همسر در میان شهروندان تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. علاوه بر این نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش طلاق، بی‌حجابی و عادی‌سازی روابط جنسی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد.

واژگان کلیدی: ماهواره، آسیب‌های اجتماعی، شبکه فارسی وان، ارتباطات اجتماعی

مقدمه:

اکنون بر فراز شهرهای جهان، یکی از متداول‌ترین ابزارهای جدیدارتباطی که قابل دیدن است آنتن‌ها و تجهیزات دریافت از ماهواره که به طور گسترده در دسترس همگان قرار گرفته است، حتی در برخی از فقیرترین جوامع دنیا شهروندان با نصب تجهیزات یاد شده موانع و محدودیت‌های مربوط به گردش آزاد اطلاعات را درنوردیده و تصاویر زنده تلویزیونی را از هر گوشه و کنار جهان نظاره‌گر می‌باشند. یکی از مسائلی که توجه بسیاری از صاحب نظران ودولت‌مردان جهان را به خود جلب کرده است، مسئله مضر یا مفید بودن محتوای برنامه‌های ماهواره‌ای می باشد. برخی بر این باورند که بهره‌گیری از ماهواره‌ها یک دانش است که باید آن را آموخت و در زمینه‌های مخابراتی، اطلاع‌رسانی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی و اوقات فراغت بهره‌برداری کرد، همچنین ماهواره ابزاری است که به وسیله آن می‌توان به تبادل فرهنگی و آشنایی بیشتر با سرزمین‌ها، ملل، علوم و دانش مختلف نایل آمد و با صرف کمترین هزینه، بیشترین بهره را بدست آورد. البته کسانی هم معتقدند که مضرات ماهواره بیشتر از فواید آن است که شاید این تفکر از کشورهای جهان سوم و در حال توسعه نشأت گرفته شود که عموماً نوعی دغدغه از غلبه فرهنگ بیگانه بر کشورهایشان شود.

بیان مسئله:

امروزه، رشد وسایل ارتباط جمعی الکترونیک و امکانات روز افرون فنی، حدود و مرزها را در نوردیده است؛ به طوری که جهان، هر روز به واقعیت دهکده‌ی جهانی مک‌لوهان نزدیک‌تر می‌شود؛ در این راستا، الوین تافلر نیز معتقد است که در عصر حاضر با موج سوم یا انقلاب ارتباطات مواجه ایم. هم چنین آنتونی گیدنز جامعه‌شناس معروف انگلیسی همگام با مک لوهان و تافلر معتقد است که، جوامع در عصر حاضر با خلاء space مواجه‌اند که در آن تکنولوژی‌های پیشرفته وسایل ارتباط جمعی، مرزهای جغرافیایی را در نور دیده، به طوری که جامعه جهانی به کمک این وسایل، از مرزهای مکانی وزمانی فارغ شده است. بنابراین، جامعه جهانی به تبع انقلاب ارتباطات و در روند جهانی شدن، و توسعه الکترونیک خود ادامه می‌دهد. (کورتز، ۲۰۰۱) در شرایط امروزی تنها جوامعی می‌توانند در امر حفظ میراث تاریخی و جلوگیری از استحاله فرهنگی خود ایفای نقش نمایند، که آگاهانه و به طور فعال با پدیده فناوری‌های نوین ارتباطی روبرو شوند. برای برقراری ارتباطات و گردش اطلاعات نزد مخاطبان داخلی خود با فکر و برنامه عمل نمایند. در ایران نیز به رغم اشاعه بی‌ضابطه و روبه رشد استفاده از تجهیزات دریافت از ماهواره و همچنین نرخ رو به افزایش میزان بهره‌مندی از برنامه‌های پخش مستقیم ماهواره‌ای، نه تنها نگرانی‌های ملی در خصوص هجوم فرهنگی بیگانگان به فرهنگ جامعه ما کم نشده بلکه با پیدایش نظریه جهانی شدن، بر ظرفیت و حساسیت محتوای برنامه‌های ماهواره‌ای افزوده شده است. در کشور ما که بیش از ۶۰ درصد ترکیب جمعیتی آن را افراد کمتر از ۲۹ سال تشکیل می‌دهند بحث استفاده صحیح از این ابزار ارتباطی و اطلاع‌رسانی و تأثیرات فرهنگی ماهواره‌ها بر جوانان یکی از مسایل مهم و کلیدی جامعه فعلی ایران در این حوزه بشمار می‌رود، به رغم این‌که بحث میزان دسترسی و چگونگی بهره‌مندی جوانان از برنامه‌های این رسانه چندان روشن و قابل رجوع نیست لذا در گزارش حاضر تلاش می‌شود حتی‌الامکان ضمن تشریح وضعیت ماهواره‌ها در ایران، میزان بهره‌مندی جوانان از محتوای برنامه‌های ماهواره‌ای را تبیین نماید و زمینه را برای پژوهش‌های ژرف‌نگر و دقیق بعدی فراهم سازد. (محسنی راد، ۱۳۸۷)

روند روبه رشد جهانی شدن انقلاب ارتباطات، روندی است که گریزی از آن نیست و جوامع مختلف به شیوه‌های گوناگون از ابزارهای ارتباطی استفاده می‌کنند. در این روند صاحبان قدرتمند وسایل ارتباطی الکترونیک در حوزه‌هایی نظیر اینترنت؛ ارتباطات از راه دور و ماهواره، جهانی شدن را به سمت جهانی سازی با اهداف و منافع توسعه طلبانه خود سوق می‌دهند و جوامعی که در این حوزه به خوبی عمل نکنند، در رسیدن به اهداف و آرمان‌های خود دچار مسئله می‌شوند (ریک، ۲۰۰۹). در این راستا، جوامع مختلف با استفاده از ماهواره به عنوان یک ابزار تکنولوژی جهانی، این روند را در حوزه رقابت جهانی سازی سوق می‌دهند؛ از این منظر، ماهواره با توجه به عملکرد، اهداف و منافع صاحبان رسانه

ای، می‌تواند پیامدهای مختلفی داشته باشد. از آنجا که این شبکه‌ها برنامه‌های متنوعی را برای مخاطبان خود در سطح جهان تولید می‌کنند، آثار و پیامدهای متفاوتی دارد. از این منظر تولید برنامه‌های ماهواره‌ای در راستای اهداف تجاری، سیاسی و فرهنگی صاحبان قدرتمند رسانه‌ای قرار می‌گیرد. حتی کار به جایی می‌رسد که بنیامین نتانیاهو نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی می‌گوید: آمریکا باید از طریق تلویزیون و هجوم فرهنگی به ایران حمله برد. در این میان شبکه‌های مختلف ماهواره‌ای با اهداف و مقاصد مختلف به دنبال جذب بیننده و مخاطبان خود هستند. شبکه فارسی ۱ به عنوان یکی از تاثیرگذارترین شبکه‌های ماهواره‌ای بر خانواده‌ها تاکنون توانسته است پیامدهای منفی به دنبال داشته باشد. وان کار خود را از ۱۰ مرداد ۱۳۸۸ آغاز کرده و در ایران مورد استقبال و توجه بسیار قرار گرفته است. و به گزارش دویچه وله (۲۰۰۹): «این شبکه توانسته است با مجموعه‌های عامه‌پسند و با استفاده از چاشنی‌هایی چون زنان و دختران زیبارو و داستان‌هایی عاشقانه در جذب مخاطب موفق شود و تماشاگری را که در پی نوعی سرگرمی برای رهایی از دغدغه‌ها و خستگی‌های کار و زندگی اجتماعی است.

مبانی نظری تحقیق:

در شرایطی که جهان عملاً به دو بخش ثروتمند و فقیر تقسیم شده است، دسترسی به اطلاعات و آموزش‌های کاربردی متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را می‌توان به عنوان مهم‌ترین و کوتاه‌ترین مسیر رسیدن به توسعه پایدار در کشورهای کمتر توسعه یافته در نظر گرفت. به عبارت دیگر به دلیل ازدیاد جمعیت در این گونه کشورها، اشکال سنتی آموزش، انتشار اطلاعات و کنترل و هدایت افکار عمومی، بیش از این نمی‌تواند پاسخگوی نیازها باشد، بنابراین، استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی (ICTS) در تمامی کشورهای اجتناب ناپذیر می‌نماید. در عین حال؛ استفاده از این ابزارها در جوامعی که تولیدکننده فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی نیستند پیامدهای فرهنگی و اجتماعی خاصی به همراه دارد. که در صورت مدیریت صحیح این پیامدها، ابزارهای یاد شده می‌توانند بیشترین تأثیرات را در فرآیند توسعه کشورها از خود برجای بگذارند. بنابراین با توجه به موضوع تحقیق چارچوب نظری مورد نظر را به اختصار در قالب تاثیر شبکه ماهواره بر نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی شهروندان تهرانی ارائه می‌کنیم.

فرهنگ مقوله ویژه‌ای است که عامل شناسایی و تمایز افراد یک جامعه به شمار می‌رود. فرهنگ بر گرفته از هویت، عملکرد و شیوه زندگی افراد جامعه است که همواره با حفظ مبانی ارزشی خود، در مقابل نوآوری‌های عقیدتی، هویتی و روش‌های زندگی مقاومت می‌کند. در عین حال فرهنگ‌های بومی اصیل در فرآیند جهانی شدن همواره ارزش‌های خود را حفظ کرده و ضمن پذیرش شرایط جدید به بهترین شکل از موقعیت‌های پیش‌رو، برای حفظ و تحکیم مبانی خود، (Kellner, 2000). از منظر ادبیات موضوع و ترکیب فعلی شرایط فرهنگی که جهان بشریت، بخصوص جوانان در آن زندگی می‌کنند، اسامی گوناگونی به خود گرفته است. برخی به آن «عصر اطلاعات» و یا «عصر اطلاعاتی» می‌گویند. برخی دیگر از آن به عنوان «تکنوفرهنگ» و یا فرهنگ فناوری^۲ یا کاپیتالیسم تکنیکی^۳ می‌گویند. «فرهنگ رسانه‌ای» یا «فرهنگ توده وار رسانه‌ای یا «جهانی‌سازی آسان» هم از دیگر اسامی آن است (Robinson and Eebster, 1999). لذا با توجه به فرآیندهای دیالکتیک احاطه کننده فرهنگ‌های جهانی و بومی، که از آن بعنوان «جامعه فراصنعتی»، «مجازی» اقتصادی جوامع، اوضاع کشورهای هدف را به نفع خود تغییر داده و در نهایت آن‌ها را به یک بازار مصرفی تبدیل کنند. عمده‌ترین این افراد معترضان به پدیده جهانی شدن و طرفداران دیدگاه هجوم فرهنگی هستند. بنابراین، برای تبیین موضوع فرهنگی از لحاظ تهدید یا فرصت بودن ماهواره از نظریه‌های زیر استفاده می‌شود.

² Techno culture

³ Techno- capitalism

جامعه پذیری، انتقال فرهنگ، خرده فرهنگ‌ها و کجروی:

مفهوم اجتماعی شدن^۴ بازگوکننده تمامی تجربیاتی است که از طریق آن اعضای جوان جامعه، فرهنگ جامعه خویش را می‌آموزند و این وقتی است که از دیدگاه کلان به این مفهوم نگاه کنیم. اما از دیدگاه فردی از طریق فرآیند اجتماعی شدن انسان آمادگی رفتاری را در رابطه با زندگی گروهی کسب می‌کند به زبان دیگر، اجتماعی شدن فرآیندی است که انسان‌ها از طریق آن اعتقادات، گرایش‌ها، ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها و عادات را از فرهنگ اخذ می‌کنند. یکی از مهمترین نکات مشترک در نظریه‌های هویت در جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی این است که گروه‌ها، به ویژه گروه‌هایی همانند خانواده و همسالان که کولی آنها را «گروه‌های نخستین» می‌داند، نقشی اساسی در فرآیند جامعه‌پذیری و شکل‌گیری «خود» افراد دارند. با توجه به اینکه بر اساس نظریات اغلب جامعه‌شناسان کنش متقابل نمادی، همانند (کولی، مید، کوزر، ۱۳۷۷، بلومر، ریتزر، ۱۳۷۷ و عبداللهی، ۱۳۷۹) این گروه‌ها اولین محیط‌های کنشی و تعاملی افراد هستند. بنابراین؛ تعاملات اجتماعی افراد در چارچوب این گروه‌ها نقش اصلی را در شکل‌گیری هویت افراد ایفا می‌کنند. همچنین، نگرش‌ها محصول فرآیند جامعه‌پذیری هستند. نهایت اینکه انتظارات جامعه از فرد از طریق فرآیند اجتماعی شدن آموخته می‌شود (محسنی تبریزی، ۱۳۷۶: ۱۰۷-۱۰۶). اگر چه می‌توان جامعه را در تمامیت خویش عامل اجتماعی شدن دانست، اما مهمترین عوامل اجتماعی کردن، در کنار خانواده و دوستان و... عبارتند از وسایل ارتباط جمعی و گروه‌های مرجع. قابل ذکر است که این عوامل همیشه مجموعه‌های آموزشی ثابتی را تعلیم نمی‌دهند و آنچه که یک نفر از هر یک از این عوامل می‌آموزد ممکن است از دیگری متفاوت و حتی متضاد آن باشد. علاوه بر محتوا، تأثیر و روش آموزش هر یک از عوامل متفاوت است (کوئن، ۱۳۸۴: ۱۱۰). بر مبنای نظریه کولی و نیز دیدگاه کنش متقابل نمادی، خانواده نقش اساسی در شکل‌گیری هویت افراد دارد و از طرف دیگر بر اساس نظریه کرج و همکارانش تعلق به خانواده، به عنوان یکی از مهم‌ترین اشکال تعلق گروهی نقشی مهم در تکوین نگرش‌های افراد ایفا می‌کند، بنابراین ویژگی‌های خانواده همانند تحصیلات، شغل و درآمد و به طور خلاصه موقعیت اجتماعی-اقتصادی اعضای خانواده می‌تواند بر شکل‌گیری هویت و هم در تکوین نگرش‌های افراد موثر باشد. بنابراین بین خانواده سالم، گروه دوستان سالم، وجود ارتباط صمیمی اعضای خانواده با کجروی رابطه معکوس وجود دارد و نیز بین زمان و شدت و تعداد و تواتر تماس با افراد کجرو و ارتکاب به کجروی رابطه معنی دار وجود دارد (چلبی؛ ۱۳۸۴) رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی از دیگر عوامل مهم در فرآیند جامعه‌پذیری هستند. این عوامل علاوه بر اینکه بستری برای تعاملات اجتماعی مستقیم و غیرمستقیم افراد و گروه‌های جامعه هستند، در شکل‌گیری هویت و به ویژه هویت جمعی افراد نقش دارند. رسانه‌ها با افزایش آگاهی افراد می‌توانند در تکوین نگرش‌های آنان اهمیت زیادی داشته باشند. از جمله مهم‌ترین رسانه‌های جمعی می‌توان به رادیو، تلویزیون و مطبوعات اشاره کرد (رفیع‌پور، ۱۳۷۲)

نظریه‌های انتقال فرهنگی و کژرفتاری:

در این نظریه تأکید بر ارتباط متقابل افراد با یکدیگر و تأثیرات ناشی از آن با توجه به عناصر فرهنگی می‌باشد. این نظریه‌ها همچنین وضعیت رفتار را بیشتر از نظر زمینه‌های رشد و پرورش شخصیت فرد در نظر می‌آورند. به طور کلی بر اساس این نظریه باورها و گرایش‌ها که نوع خاصی از کژ رفتاری را در وضعیت خاص، مباح، مستحب یا واجب می‌دانند. در واقع دانش‌ها و باورها نخست در محیط فرهنگی وجود داشته و سپس از سوی عامل کژرفتار به درون شخصیت وی راه می‌یابد. بدین ترتیب کژ رفتار نیز چون راست رفتار از جملگی فرزندان فرهنگ خود به شمار می‌آیند که گرایش‌ها و باورهای خود را از محیط فرهنگی خود می‌گیرند. شاید منظم‌ترین و پرتأثیرترین کار در خصوص نظریه انتقال فرهنگی متعلق به کیلفورد شاو و هنری مک‌کی آمریکایی می‌باشد. این دو جامعه‌شناس با تأکید بر اهمیت یادگیری در تبیین جامعه‌شناختی انحراف مدعی هستند که ارزش‌های انحرافی همچون دیگر ارزش‌ها و هنجارهای

⁴ socialization

فرهنگی قابل انتقال هستند، تاکید این محققان بر تاثیر قابل توجه منافع اولیه جامعه‌پذیری مانند خانواده، همسالان و حتی همسایگان بر چگونگی رفتار فرد است. به اعتقاد شاو در اثر بی‌سازمانی اجتماعی اعمال کنترل جامعه بر فرد ضعیف گشته و لذا مقاومت اجتماعی به حد پایینی تنزل کرده که یک نتیجه آن انتقال الگوهای انحرافی همانند انتقال هر الگوی فرهنگی دیگر است. (نبوی، ۱۳۷۳: ۷۶-۷۵).

هر چند نظریه‌های انتقال فرهنگی به طور خاص به منظور تبیین تاثیر رسانه فورموله نشده‌اند، اما این نظریه‌ها با تاکید بر انتقال سنت‌های بزهکاری از طریق برخورد‌های فردی و گروهی خصوصاً گروه‌های همسالان می‌کوشند که گروه‌های نخستین، سنت‌های بزهکاری را از جمله نزاع و خشونت از طریق برخورد‌های فردی و گروهی منتقل که در این میان رسانه غیر قابل کنترل مانند، ماهواره و اینترنت نقش بسزایی در تاثیر بر فرهنگی‌های کجرو و انتقال آن به بافت‌های اجتماعی دارد.

نظریه تهاجم فرهنگی:

طرفداران این نظریه که عمدتاً نظریه پردازان جهان سوم هستند. عموماً نوعی دغدغه حراست از مرزهای فرهنگ ملی، ارزش‌ها، سنت هاو پیشینه تاریخی و... از ره‌آورد جهانی شدن از طریق ماهواره در ذهن خود دارند. و بر این باورند که محتوای برنامه‌های ماهواره‌ای که عموماً از کشورهای غربی یا صاحبان قدرت تغذیه می‌شوند. باعث تخریب فرهنگ کشورها و تبدیل شدن افراد جامعه به یک توده بی‌شکل مصرف‌گرا و قابل کنترل توسط شبکه‌های ماهواره‌ای می‌شوند. و در نهایت به وابستگی کامل به فرهنگ و اقتصاد غرب می‌رسند. نظرات برخی از این دانشمندان به اختصار بشرح زیر است:

والرشتاین "والرشتاین"، فرآیند شکل‌گیری نظام جهانی از قرن شانزدهم میلادی آغاز شده و اکنون به اوج خود رسیده است. او معتقد است: «نظام جهانی اینک در حال تحول است. سال ۱۹۸۹ آغاز دوران فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال جمهوری‌ها صورت گرفت. البته نظام جهانی به کارکرد خود ادامه و حتی بهتر عمل خواهد کرد. دقیقاً به این خاطر نظام جهانی کارکرد خود را همانند ۵۰۰ سال گذشته در تلاش برای انباشت بی‌وقفه سرمایه ادامه اما نباید از خاطر برد که همه نظام‌های تاریخی نه به خاطر شکست‌ها بلکه به خاطر موفقیت‌هایشان از بین خواهند رفت. **جاشوا کارلینز** "او معتقد است که جهانی شدن فرآیندی است که از طریق وسایل ارتباط جمعی پر قدرت تحقق یافته و در نهایت به سود قدرت‌های بزرگ و شرکت‌های فراملی می‌انجامد. و در این رهگذر فرهنگ‌های که نتوانند خود را با فرآیند جهانی شدن تطبیق دهند. به فروپاشی و واضمحلال منتهی می‌شود. **والدیلو و آندره آلونیا** " جهانی سازی به کمک وسایل ارتباط جمعی (ماهواره، اینترنت، ...) همه ابعاد وجدان انسان را به اتم‌های فردی و مجزا بدل می‌کند، وحدت و همبستگی اجتماعی را نابود می‌سازد، جامعه را از هم می‌پاشد و زندگی و هویت انسان از بین می‌برد. این جریانی است که برای سود بیشتر، انسان جدید را متمایز می‌کند. **جومو و شیامالا** " این دو صاحب نظر آسیایی برخلاف سه سلف خود، که تمایلات غیر مارکسیستی دارند، معتقدند که پدیده جهانی شدن در مقابل توسعه قرار دارد و عملاً جلوی کشورهای در حال توسعه را سد کرده و آن‌ها را به بخش مختلف‌های اقتصاد صنعتی (در حوزه جهانی) مبدل می‌کند. و در این رهگذر وسایل ارتباط جمعی (ماهواره، اینترنت، ...) این عمل را برای نظام سرمایه داری تسهیل می‌نماید. **کیت نش** " کیت نش جامعه‌شناس معاصر عقیده دارد موج‌های جدید اعتراضات ضد جهانی سازی، سیاست‌های جهان را بی ثبات می‌کند. نهادهای حکومت جهانی با بحران مشروعیت مواجه هستند و مأموریت سیاسی آن‌ها با ایدئولوژی نئولیبرال توجیه می‌شود. زیرا آن‌ها معلول بازسازی و نظم نوین استثمارگران سرمایه داری نوین هستند. **حمید مولانا** " دکتر مولانا دانشمند ایرانی معتقد است: ماهواره در مقایسه با امکانات زمینی، انعطاف‌پذیری بیشتری دارد و در هزینه‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی صرفه‌جویی خواهد کرد.

فرضیه‌های تحقیق: ۱- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش هویت زدایی در میان شهروندان تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۲- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش خیانت به همسر در میان شهروندان تهرانی رابطه

معنادار وجود دارد. ۳- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش طلاق در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۴- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش بی‌حجابی در میان شهروندان تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۵- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش عادی‌سازی روابط جنسی در میان شهروندان تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۶- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش خشونت در میان شهروندان تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۷- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش نقش‌پذیری جنسیتی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد. ۸- بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش فضای بی‌تفاوتی عاطفی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق:

تحقیق حاضر از نوع پژوهش‌های توصیفی است. روش تحقیق حاضر از نوع میدانی است. همچنین این پژوهش را می‌توان از نوع تحقیقات کاربردی به شمار آورد. در تحقیق کاربردی، مواد و جنبه‌های عملی و کاربردی در مسایل واقعی و استفاده عینی از نتایج تحقیق کاملاً مورد توجه قرار می‌گیرد. هدف محقق از تحقیق کاربردی، دستیابی به اصول و قواعدی است که در موقیعت‌های واقعی و عملی به کار بسته می‌شوند و به بهبود محصول و کارایی روش‌های اجرایی کمک می‌کنند. (شریفی، ۱۳۸۳: ۸۷) همچنین پژوهش حاضر به لحاظ روش در جمله تحقیقات پیمایشی (زمینه‌یابی^۵) می‌باشد. تحقیق زمینه‌یابی روشی برای بررسی ماهیت ویژگی‌ها و ادراک‌های شخصی (نگرش‌ها، باورداشت‌ها، عقاید و امور مورد علاقه) مردم از طریق تجزیه و تحلیل پاسخ به پرسشهایی است که به دقت تدوین شده اند. (روزنبرگ^۶ و دیلی^۷، ۱۹۹۳)

ابزار جمع‌آوری اطلاعات:

به منظور جمع‌آوری و گردآوری داده‌ها در این پژوهش از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه محقق ساخته از دو بخش تشکیل شده است. بخش نخست که به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان اختصاص دارد و سوالاتی نظیر جنس، سن، درآمد، وضعیت اشتغال، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، وضعیت مسکن، وضعیت تحصیلات، تعداد ساعات اختصاص داده شده برای تماشای ماهواره و تلویزیون، و نظایر آن پرسیده می‌شود. در بخش دوم که به سوالات اصلی پرسش‌نامه اختصاص دارد، پرسشهایی پیرامون تاثیر گذاری شبکه فارسی ۱ بر نگرش مخاطبان و شهروندان تهرانی در ابعاد و محورهای یاد شده پرداخته است.

روایی پرسشنامه محقق ساخته:

منظور تعیین روایی پرسش‌نامه از روش روایی محتوا^۸ استفاده شده است. در این روش پس از مطالعات کافی و بررسی پژوهش‌های مشابه و استخراج سوالات پیرامون تاثیر گذاری شبکه بر نگرش مخاطبان و شهروندان تهرانی و مطابق با اهداف و فرضیه‌های تحقیق، پرسش‌نامه اولیه تهیه و به صاحب‌نظران و اساتید محترم راهنما و مشاور ارایه و پس از اعمال نظرات کارشناسانه آنها، پرسش‌نامه‌نهایی تدوین و توزیع گردید. به منظور بررسی اعتبار پرسش‌نامه از روش دو نیمه سازی استفاده شده است در این شیوه ابزار تحقیق به دو نیمه تقسیم می‌شود، هر نیمه به طور مجزا اعمال می‌شود و میزان همبستگی نتایج آن دال بر اعتبار آن است. در تحقیق حاضر نیز سوالات تحقیق به دو گروه سوالات فرد و زوج تقسیم و سپس هر دو نیمه را روی تعداد ۳۰ نفر از شرکت‌کنندگان توزیع و ضریب الفای کرونباخ محاسبه

⁵ Survey Research

⁶ Rosenberg

⁷ Daly

⁸ Validity.

⁹ Content validity

گردید که این ضریب برای پرسش‌نامه مذکور برابر با ۰/۸۳ برآورد گردید که نشان از ضریب پایایی مناسب آن دارد. جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه: جامعه آماری این تحقیق عبارتست از کلیه شهروندان تهرانی در گروه‌های سنی مختلف در شهر تهران می‌باشد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش خوشه‌ای می‌باشد. ابتدا از میان مناطق مختلف شهر تهران به طور تصادفی منطقه ۵ انتخاب گردید. سپس از میان نواحی منطقه ۵ تعداد ۲ ناحیه به طور تصادفی انتخاب گردید. در مرحله بعد و از میان بلوکهای انتخابی در نواحی ۱ و ۴ منطقه ۵، تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه تحقیق انتخاب گردیدند.

حجم نمونه:

نمونه، معمولا گروهی از افراد جامعه است که معرف آن جامعه بوده و کم و بیش ویژگی‌های افراد جامعه را داراست. برای محاسبه حجم نمونه در هر تحقیق با توجه به امکانات محقق و نوع تحقیق می‌توان اقدام نمود. در این پژوهش به منظور تعیین تعداد مناسب افراد نمونه که بتوانند معرف جامعه آماری باشند از روش زیر استفاده گردید.

یافته‌های تحقیق: جدول میانگین رتبه مولفه‌ها در مورد تاثیر گذاری شبکه ماهواره‌ای بر نگرش مخاطبان

داده‌های جدول زیر نشان می‌دهد که تماشای برنامه‌های فارسی ۱ بیشتر از همه موجب افزایش رشد طلاق در بین خانوارها گردیده است. در رتبه بعدی افزایش خیانت به همسر وجود دارد و در رتبه سوم نگرش شهروندان تهرانی نسبت به برنامه‌های ماهواره‌ای و پیامدهای مربوط به آن در زمینه عادی‌سازی روابط با جنس مخالف می‌باشد.

میانگین	تاثیر شبکه ماهواره‌ای	میانگین	تاثیر شبکه ماهواره‌ای
۳/۰۱	افزایش بد حجابی	۳/۸۹	افزایش طلاق
۲/۸۷	افزایش خشونت خانواده	۳/۶۶	افزایش خیانت به همسر
۲/۶۵	افزایش نقش پذیری جنسیتی	۳/۵۱	عادی‌سازی روابط
۲/۳۱	افزایش بی‌تفاوتی عاطفی	۳/۱۲	افزایش هویت زدایی

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مطالعه تاثیر رسانه‌ای شبکه ماهواره تلویزیونی بر نگرش شهروندان و خانوارهای تهرانی صورت گرفته است. در این پژوهش اشاره گردید که محتوای متون سریالهای شبکه‌ای مانند فارسی وان در پی القاء یک ایدئولوژی به مخاطبان ایرانی است. ایدئولوژی که در مدت زمانی نه چندان طولانی قادر است دودمان خانواده ایرانی را بر باد دهد. مخاطب فارسی وان می‌بیند مجموعه‌ای از ایماژها و تصاویری است که در پی بازنمایی یکسری از هنجارها و عادی‌سازی برخی هنجارهای دیگر می‌باشد به عنوان مثال خانواده برای جامعه ایرانی یک ساخت اجتماعی بسیار مهم است که در عین حال کوچکترین واحد اجتماعی محسوب می‌شود. خانواده دارای ارزش‌های بسیاری می‌باشد که حفظ این ارزش‌ها موجب سلامتی و کيان خانواده و البته جامعه است. محتوای موجود در سریالهای شبکه فارسی وان به ترویج خانواده‌های بی‌سامان و لجام گسیخته، ترویج و عادی‌سازی خیانت خانوادگی، بی‌اهمیت جلوه دادن احترام به والدین، عادی جلوه دادن رابطه خارج از ازدواج، هویت زدایی از مفهوم خانواده به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی مستقل و موثر، عادی جلوه دادن سقط جنین برای دختران، تعصب زدایی از کانون خانواده و ترویج بی‌تفاوتی نسبت به حریم خانواده، ترویج مفهوم زندگی با دیگران به جای ازدواج و کمک می‌نماید. به نظر می‌رسد اولین چیزی که در اغلب موارد برای از بین بردن ارزشها، هدف قرار می‌گیرد، نهاد خانواده است. چرا که مشخص شده تغییر در ساختار خانواده، جایگاهها و وظایف اعضای خانواده است که منجر به تغییر در سایر ارکان اجتماعی می‌شود. پس

چندان بعید نیست که محصولات غربی با محتوایی از پیش تعیین شده، به زبان فارسی برگردانده شوند و با کیفیت تصویری بالا بر روی شبکه‌های ماهواره‌ای فرستاده شوند تا هر ایرانی حتی در روستایی دور افتاده در سرزمین ما، توفیق بهره بردن از این نوع برنامه‌ها را داشته باشد. در این پژوهش از نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف ارتباطات و رسانه شناسی به منظور تبیین و تشریح تئوریهای تحقیق استفاده گردید. علاوه بر این در این پژوهش از ابزار پرسشنامه محقق ساخته به منظور گردآوری اطلاعات استفاده گردید. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای و از میان شهروندان نواحی ۱، ۴ منطقه ۵ شهر تهران انتخاب شدند. تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه تحقیق انتخاب گردیدند که از این میان تعداد ۳۷۰ پرسشنامه به طور کامل پاسخ داده شده و به مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. داده‌ها پس از ورود به رایانه از طریق نرم افزار اماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت ۱- فرضیه اول این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش هویت زدایی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق بادرلارد (۲۰۰۸) همخوانی دارد. بادرلارد اعتقاد دارد که در کشورهای جهان سوم، امادگی و استعداد زیادی برای پذیرش فرهنگ غربی وجود دارد و کشورهای استعمارگر از رسانه‌ها به عنوان ابزاری مهم برای هویت زدایی در کشورهای پیرامون استفاده می‌کنند ۲- فرضیه دوم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه ماهواره و افزایش خیانت به همسر در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، آزمون بررسی شد و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق کریست ویوتر (۱۹۹۸) همخوانی دارد. آنها در تحقیقی اعتقاد دارند که خیانت به همسر بیش از آنچه که موضوعی مذهبی به شمار رود؛ فرهنگی است که تحت تاثیر نگرش‌های افراد قابل تغییر می‌باشد. ۳- فرضیه سوم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش طلاق در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق ریک (۲۰۰۹) همخوانی دارد. ۴- فرضیه چهارم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش بی‌حجابی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق میواس، جاستین و هالی (۲۰۰۸) همخوانی دارد. به اعتقاد این پژوهشگران مد موضوعی جهانی است که تحت تاثیر قلمرو جهانی شدن تغییر می‌یابد. ماهواره‌ها در واقع سرعت این تغییر پذیری را تشدید می‌کنند. ۵- فرضیه پنجم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش عادی‌سازی روابط جنسی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق نیکولسون (۲۰۰۲) همخوانی دارد ۶- فرضیه ششم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش خشونت در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق گرینبر و همکاران (۲۰۱۰) همخوانی دارد ۷- فرضیه هفتم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش نقش پذیری جنسیتی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق کورتز (۲۰۰۱) همخوانی دارد. به اعتقاد کورتز نقش پذیری جنسیتی در جوامع مدرن روی می‌دهد. در واقع ماهواره‌ها با پخش برنامه‌های خود به تشدید نقش پذیری جنسیتی کمک شایانی می‌کنند. ۸- فرضیه هشتم این تحقیق مبنی بر اینکه بین پخش برنامه‌های شبکه فارسی ۱ و افزایش فضای بی‌تفاوتی عاطفی در میان خانوارهای تهرانی رابطه معنادار وجود دارد، مورد آزمون و بررسی قرار گرفت و تایید گردید. این یافته با نتایج تحقیق پاتی و گیروس (۲۰۰۱) همخوانی دارد. به اعتقاد آنها مشاهده برنامه‌های تلویزیونی در سالهای اخیر فضای فرد گرایی و لذت طلبی انفرادی را در مقایسه با لذت طلبی در کنار اعضای خانواده که دو دهه گذشته مطرح بود تحت تاثیر قرار داده است.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی:

دگرگونی نسلی یکی از واقعیت‌های جدیدی است که به‌طور کلی آن را ناشی از محلی شدن زمینه‌های زندگی اجتماعی می‌دانند، واقعیتی که با سرعت موجب تحولات اجتماعی، پیشرفت تکنولوژی و تمایز در باورها، گرایش‌ها و خواستگاه‌های نسل حاضر شده است. نسل دوم جامعه که زیر ۲۴ سال در بافت کل جمعیتی ایران تعریف می‌شوند، نزدیک به ۷۰ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. که دارای ویژگی‌های نظیر؛ ایدئولوژیک بودن، علاقه به جهان بیرون از ایران، علاقه به زندگی غیر سیاسی علاقمند به نمادهای فرهنگی ایرانی، متکی به توانایی‌ها و منابع درآمد خود و وابستگی کمتر به خانواده، توانایی بیشتر به کار جمعی و خصلت دمکراتیک، توجه به ابعاد زیبا شناسانه زندگی، آمادگی قابل توجه برای تعامل و یادگیری از دیگر ملت‌ها، تفکر واقع بینانه و کاربردی از زندگی هستند (سریع القلم، ۱۳۸۲: ۱۷۲). و تعارض میان نسل‌ها زمانی به وجود می‌آید، که تحولات روبنایی در جامعه ایجاد شود. منظور از تحولات روبنایی، تحولات اجتماعی و سیاسی در مقابل تحولات فکری و اندیشه‌ای است (قبادی، ۱۳۸۲: ۵۴). و عوامل تاثیر گذار آن، از خود بیگانگی، گسست فکری و عاطفی، اشتغال روز افزون والدین، فن آوری پیشرفته ارتباطات، بلوغ دشوار و نوجوانی پر رنج، فقر فرهنگی، فقدان هویت اجتماعی، نفوذ فرهنگ بیگانه، ناتوانی از همدلی با نسل آینده و فقدان الزام‌های معنوی است (شرفی، ۱۳۸۲: ۱۲۰-۱۱۳).

بنابراین؛ یکی عواملی که می‌تواند موجب نگرانی ما در خصوص آینده این نسل شود، استفاده بی‌ضابطه از فناوری ماهواره‌ها به شمار می‌رود. استفاده بدون آگاهی و برنامه‌ریزی مناسب خانواده‌ها، به خصوص جوانان ایرانی از برنامه‌های ماهواره و اینترنت خواسته یا ناخواسته به دلیل تعارض‌های فرهنگی پخش اینگونه برنامه‌ها با فرهنگ بومی تاثیر مخرب بر روی نگرش و رفتارهای آنان می‌گذارد. به عنوان نمونه؛ شبکه ماهواره‌ای فارسی ۱^{۱۰} جز آن دسته از شبکه‌هایی است که انواع مدها و پوشش‌های لباس زنانه غربی را به نمایش می‌گذارد و باعث تناقض در نحوه پوشش و تسریع بدحجابی، تجلی نیازهای جنسی، خودنمایی و به نوعی قانون‌گریزی، در سطح جامعه می‌شود. ساموئل هانتینگتون با تعبیر "ویروس" از فرهنگ غرب می‌نویسد «وقتی ویروس غرب به بدن جامعه‌ای وارد شد، بیرون راندن آن دشوار است. ویروس غرب، استقامت می‌کند، اما کشنده نیست، ولی سلامتی خود را هرگز باز نمی‌یابد» (هانتینگتون، ۱۳۷۸: ۳۴۶). حال چنانچه، ماهواره و اینترنت بدون آموزش مورد نیاز و بی‌دفاع در دسترس خانواده‌ها قرار گیرد. طبق نظریات «مک کویل» پیامدهای نامطلوب برنامه‌های ماهواره‌ای را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود:

ابزار و وسیله‌ای برای طبقه غالب برای پیشبرد منافع سرمایه داری می‌شود. موجب اشاعه ایدئولوژی طبقات حاکم و حذف ایدئولوژی‌های بومی می‌گردد. باعث به حاشیه راندن فرهنگ‌های بومی و فروش کالاهای مصرفی و اطلاعاتی گروه غالب می‌گردد.

- وسیله‌ای برای فرهنگ‌سازی و سلطه ایدئولوژی گروه غالب شده و این ایدئولوژی مسلط، منافع گروه‌های خاصی را بر گروه‌های دیگر ترجیح می‌دهد. (لیتل جان، ۱۳۸۴: ۷۳۹-۷۳۸ با اندکی تلخیص)

و اگر این روند ادامه داشته باشد، هویت فرهنگی-اجتماعی جامعه را دچار تعارض می‌نماید. و این تعارض موجب استحاله فرهنگی و هویتی افراد جامعه به خصوص جوانان می‌گردد. به اعتقاد اریکسون «بسیاری از افراد هنگامی که دچار بحران هویت می‌شوند، احساس پوچی، از خود بیگانگی، تنهایی و غربت می‌کنند و حتی به دنبال هویت منفی می‌گردند» (شرفی، ۱۳۸۰: ۲۰). بنابراین؛ اگر ما شناخت کافی از نحوه و شیوه‌های تاثیر گذاری پخش اینگونه برنامه‌ها نداشته باشیم، بر خوردها بیشتر سطحی، مکانیکی، زودگذر و بدون تاثیر گذاری مناسب می‌شود. یکی از عواملی که می‌تواند در این خصوص کمک شایانی در بهتر عمل کردن ما نماید طبعاً مطالعه و سنجش نظرات اساتید دانشگاه در حوزه ارتباطات می‌باشد.

¹⁰ Farsi1

اجرای قانون ماهواره و پاسخگویی به جرم و آسیب‌های اجتماعی مرتبط به آن در کشور موجب سیاست‌های متفاوت در قبال آن شده است. به نوعی که در این خصوص پاسخ اجتماعی به آسیب و یا احیاناً جرایم آن متفاوت با سیاست گذاری دولت است. این در حالی با توجه قوانین اسلامی چندان نمی‌توان از تفکیک نرمالیده (پاسخ دولتی به جرم) و نرماتیویته (پاسخ اجتماعی به انحراف) سخن گفت، در سیاست جنایی اسلام، رفتارها با معیارهای مشخص قانونی به دو منطبق رفتاری آزاد و کنترل شده تقسیم می‌شوند (حسینی، ۱۳۸۳: ۱۷). که در این خصوص مردم در پاسخ‌های خود به آن، هم وظیفه شرعی (امر به معروف و نهی از منکر) و هم وظیفه قانونی را اعمال می‌نمایند.

نگرش نسبت به برنامه‌های ماهواره‌ای در جامعه از منظر گروه‌های مختلف؛ نظیر مسئولان جامعه، نخبگان و آحاد جامعه قابل توجه است. عده‌ای دچار نگرانی‌های فزاینده‌ای در این مورد هستند و معتقدند ماهواره به دلیل وجود کانال‌های سیاسی و یا غیراخلاقی موجبات ایجاد زمینه تهاجم فرهنگی را هموار می‌سازد. طبعاً تجهیزات ماهواره‌ای را در راستای حفظ هویت اسلامی و دینی می‌باید از جامعه جمع‌آوری نمود. نخبگان جامعه از سوی دیگر معتقدند که ماهواره جزئی از تکنولوژی روز بشر محسوب می‌گردد. که موجب کاهش بسیاری از هزینه‌های ارتباطی و دستیابی آسان و سریع به اطلاعات روز دنیا گردیده؛ به طوری که عدم وجود آن در جوامع جهان سومی می‌تواند مانع از تحولات فرهنگی آنان در رقابت با تحولات جهانی باشد. گرایش آحاد جامعه در استفاده بی‌ضابطه از برنامه‌های ماهواره‌ای، موجب نگرانی‌های در نزد خانواده‌ها و نظام کشور شده. از این منظر، پلیس نیز برابر قانون موظف به جمع‌آوری تجهیزات ماهواره‌ای شده است. طبق برآوردهای صورت گرفته توسط ناجا، روزانه حدود صدها دستگاه تجهیزات دریافت برنامه‌های ماهواره‌ای، وارد کشور می‌گردد. که از این تعداد حدود ۲۰ درصد آن کشف و مابقی مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌گیرد. (در مرداد ماه سال ۱۳۸۵، تعداد ۹۷۱۳ دستگاه رسیور، ۱۰۷۷۰ عدد دیش و ۱۹۳۹۲ عدد آل.ان.بی توسط مامورین در سطح کشور کشف گردیده است) با توجه به اینکه عدم توانایی پلیس در جهت جمع‌آوری تجهیزات ماهواره‌ای در جامعه می‌تواند اقتدار کشور را در سطح جامعه با چالش مواجه کند، بنابراین، اطلاع دقیق از نظرات مردم بخصوص صاحب نظران در این عرصه پیرامون کارکرد ماهواره ضروری می‌باشد. طی سالهای گذشته ابهام بر سر نحوه بهره‌برداری از ماهواره و رها ساختن بدون نظارت و آموزش آن، موجب رشد قارچ‌گونه ماهواره در جامعه شد، بطوری که بعضی از کارشناسان بر این باورند که امکان جمع‌آوری و کنترل استفاده‌کنندگان از تجهیزات ماهواره‌ای ممکن نخواهد بود. این در حالی است که در خصوص استفاده درست از ماهواره هیچ آموزشی به جوانان ارائه نشده است؛ به طوری که آنها بدون برخورداری از هیچ برنامه ایمنی بخشی، به استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای گرایش پیدا می‌کنند. از این رو جامعه برای رسیدن به راهکار مناسب جهت استفاده جدید از ماهواره یا جمع‌آوری تجهیزات ماهواره‌ای نیازمند تحقیقات اجتماعی است.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع برنامه‌های شبکه ماهواره‌ای فارسی ۱ اسببهای اجتماعی متعددی را برای خانواده‌ها به ارمغان می‌آورد و دشواریهای خانوادگی و اجتماعی را رغم می‌زند. اندکی تأمل در مضامین سریال‌های شبکه نوظهور فارسی ۱، این نکته ظریف را آشکار می‌سازد که بسیاری از این داستان‌های در ظاهر جذاب و دیدنی در کنار کیفیت بالای تصویر و صدا، حاوی مفاهیم خیانت، جنایت و حتی بی‌بند و باری فکری و فرهنگی هستند. با اینکه سریال‌های شبکه فارسی وان از میان برنامه‌های روز آمریکا و اروپا انتخاب می‌شوند، اما تحلیل محتوایی آن‌ها نشان می‌دهد که این انتخاب‌ها با دقت و وسواسی خاص صورت می‌پذیرد. بر این اساس می‌توان به الگوی فکری انتخاب‌کنندگان سریال‌های این شبکه فارسی زبان دست یافت و با قاطعیت به این باور رسید که تیرانداز چابک دست شبکه فارسی ۱، این بار بنیان جامعه فارسی زبان، یعنی خانواده را نشانه رفته است. مطالعات نشان می‌دهد که بی‌ثباتی در خانواده‌ها، که به مثابه فطری‌ترین و مقدس‌ترین نهاد بشری و حلقه‌های اصلی جوامع و سنگرهای پاسداری از فرهنگ و ارزش‌ها تلقی می‌شود؛ به دلیل کج روی‌ها و انحرافات فکری و روانی افراد جامعه است که روندی رو به گسترش را

می‌پیماید.. روند روزافزون بی‌ثباتی و تزلزل، نظام خانواده‌ها را با بحران بسیار جدی‌تر از آنچه هست مواجه خواهد ساخت؛ تا حدی که به مرز آسیب‌پذیری آنی برسند و با کوچک‌ترین اشاره‌ای از هم بپاشند.

پیشنهادات:

شبکه‌های ماهواره‌های نظیر فارسی وان؛ این چینی به دنبال نفی فرهنگ نیستند بلکه هدفشان نفوذ و ایجاد تغییر در آن است. در واقع می‌خواهد یک خورده فرهنگی را در جامعه درست کنند و به آن شاخه برگ دهد تا این مهم آهسته آهسته بزرگ شود و به جای فرهنگ اصلی بنشینند، همین مسئله سبب ایجاد رفتار جدیدی در جامعه می‌شود. کارکردهای تمامی این شبکه‌ها در دراز مدت نتیجه بخش است

۱- تولید محصولات فرهنگی فاخر؛ لازم‌ترین کار در حوزه فرهنگ و رسانه، سرمایه‌گذاری گسترده برای تولید محصولات فاخر است. اگر به این باور برسیم که در جهان حاضر که مدیریت امنیت، باید به صورت باز عمل کند چون امنیت امروز، امنیت باز است نه صرفاً از طریق تعاملات مرزی، به طور قطع یکی از گزینه‌های تهدید امنیت، می‌توانند رسانه‌ها باشد و راه مقابله با چنین تهدیدهایی نیز فرهنگی و رسانه‌ای است. باید سیاستگذاران فرهنگی به این مساله توجه داشته باشند که عدم سرمایه‌گذاری کافی در این زمینه در بلندمدت هزینه‌های بیشتری را به کشور تحمیل خواهد کرد.

۲- تاسیس شبکه تلویزیونی در زمینه موسیقی؛ با وجود شبکه رادیویی پیام، ضرورت شبکه رادیویی «آوا» احساس و تاسیس شده، شبکه تلویزیونی «آوا» که بر موسیقی ایرانی متمرکز باشد، می‌تواند پاسخی به ذائقه موسیقی کشور باشد

۳- تاسیس شبکه تلویزیونی ویژه فیلم: همان طور که پیشتر اشاره شد بیشتر مخاطبان در ساعات اولیه شب به تماشای تلویزیون می‌نشینند و فارسی وان با دریافت این موضوع، این ساعات را پر کرده است، از این رو، باید تولید سریالهایی متناسب با علائق گوناگون برای پخش در این ساعات در اولویت قرار گیرد. تاسیس شبکه‌ای که در این ساعات اقدام به پخش فیلم‌های ایرانی دارای بار نوستالژی یا فیلم‌هایی که شبکه‌های دیگر تلویزیونی در سال‌های گذشته پخش کرده‌اند، نماید و گاهی نیز با پخش فیلم‌های جدید همراه با تبلیغ مناسب آنها در کنار تبلیغ فیلم‌های روی پرده سینماها یا تئاترهای در حال اجرا، به شبکه‌ای موفق در زمینه فیلم، سینما و حتی تئاتر تبدیل شود. چنین شبکه‌ای می‌تواند به رشد تئاتر و سینمای کشور نیز کمک نماید. در این شبکه علاوه بر نمایش فیلم می‌توان برنامه‌های نقد جدی درباره فیلم‌های روی پرده سینما یا فیلم‌های دیگری که از خود این شبکه پخش می‌شود، اجرا کرد.

۴- آموزش‌های رسانه‌ای برای خانواده‌ها در خصوص برنامه‌های ماهواره‌ای در مدارس و نیز رسانه‌ها؛ البته لازمه این موضوع این است که باور داشته باشیم و به این واقعیت اذعان کنیم که شمار زیادی از مردم در کشورمان - به ویژه در شهرهایی مانند تهران، کرج، مشهد و تبریز- به ماهواره دسترسی گسترده دارند و این موضوع را به عنوان یک تابوی رسانه‌ای یا اجتماعی مطرح نکنیم که امکان سخن گفتن درباره آن وجود نداشته باشد بلکه واقع‌بینانه به سراغ خانواده‌ها برویم تا آنها را چه در خصوص پیام‌های منفی سیاسی و چه فرهنگی- اجتماعی برنامه‌های ماهواره آگاه کنیم. این پیشنهاد بر این فرض استوار است که اگر مخاطب را با آگاهی واکسینه کنیم، برنامه‌های ماهواره‌ای نمی‌توانند تاثیر منفی خاصی بر آنها بگذارند.

در واقع اگر مخاطبان ماهواره به سلاحي که از آن با عنوان «سواد رسانه‌ای» یاد می‌شود، مجهز گردند، به طور قطع می‌توان تاثیرات نه تنها ماهواره، حتی اینترنت و... را نیز کاهش داد. منظور از توسعه سواد رسانه‌ای این نیست که به مخاطبان، توانایی کار کردن با رسانه‌ها یا ابزارهای مرتبط با آنها را یاد دهیم که این را «آموزش رسانه‌ای» نامیده‌اند، نه سواد رسانه‌ای. منظور از سواد رسانه‌ای تجهیز کردن مخاطبان رسانه‌ها با توانایی‌ها و مهارت‌های تحلیل، نقد و ارزیابی محتوای رسانه‌هاست تا بتوانند تشخیص دهند که همچون رژیم غذایی، چگونه رژیم رسانه‌ای داشته باشند.

- ۵- تمرکز بر تربیت کودکان با محوریت ادبیات غنی فارسی: در ادبیات عمیق و ژرف فارسی، خیر و شر به طور دقیق از یکدیگر روش شده و با الهام‌گیری از تعالیم دین اسلام، آموزه‌های اخلاقی و نیز سلوک زیستن به زیبایی و با جذابی‌تتبیین شده است. مادامی که به ادبیات غنی فارس برنگردیم، نمی‌توانیم به واکسینه شدن کودکانمان امیدوار باشیم. اساس سواد رسانه‌ای بومی در ایران، تمرکز بر ادبیات فارسی است.
- ۶- تقویت برنامه‌های رسانه‌های داخلی و مخاطب محوری و توجه به علائق و سلیقه‌ها

محدودیت‌های پژوهش:

- ۱- عدم پذیرش برخی شهروندان در تکمیل پرسشنامه‌های تحقیق
- ۲- نداشتن اعتقاد برخی شهروندان به نقش مثبت پژوهش در امر تغییرات و برنامه‌ریزی.
- ۳- عدم دسترسی به کتابخانه‌ها و آرشیو و عدم همکاری برخی از مسئولان کتابخانه‌ها با محقق.
- ۴- پراکندگی جغرافیایی نواحی مورد مطالعه و دشواری راضی نمودن شهروندان به تکمیل پرسشنامه‌ها.

منابع:

- آراسته‌خو، محمد (۱۳۸۱) فرهنگ اصطلاحات علمی-اجتماعی، تهران: پاپخش.
- آذری، غلامرضا (۱۳۸۰) ماهواره وبی خویشتن شدگی مخاطبان نشریه پژوهش و سنجش سال نهم - شماره ۳۰ و ۳۱.
- اعرابی، سیدمحمد (۱۳۸۵) استانداردسازی رفتار و فرآیند پاسخگویی پلیس، اولین همایش بین‌المللی استانداردسازی رفتار سازمانی و نقش آموزش در آن.
- افشارپور، امیر هوشنگ (۱۳۸۵)، بررسی جامعه‌شناسانه نقش برنامه‌های فرهنگی ماهواره بر نگرش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی گروه ارتباطات اجتماعی، دانشکده ولیعصر.
- ایزدی، یزدان‌آبادی، احمد (۱۳۸۵). استانداردسازی رفتار و تعارض، اولین همایش بین‌المللی استانداردسازی رفتار سازمانی و نقش آموزش در آن، مقاله کارشناسی ارشد.
- ببران، صدیقه (۱۳۸۶) ماهواره، جهانی شدن فرهنگ و بحران هویت، نشریه پژوهش و سنجش سال نهم بیرو، آن (۱۳۶۶) فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، کیهان.. پاول هرسی و کنت ایچ بلانچارد (۱۳۷۳)، مدیریت رفتار سازمانی، ترجمه قاسم کبیری، انتشارات جهاد دانشگاهی،
- Baudrillard, J. (2008), Consumer Society, Markposter, ed., Cambridge, polity press. BBC, Shopping program, 2002 at <http://bbc.Co.uk/a-z>
- Christ, W. & potter, W. J. (1998). Media literacy, media education and the academy. Journal of communication, 48(1), 5-13.
- Cortes, C. (2001) Knowledge construction and popular culture: The media as muticultural educator. In
- Foster, M. (2008), Selected Writing of Jean Baudrillard, CA, Stanford University press.
- Grebner, G., L. Gross, M. Morgan, and N. Signorielli (2010). The "mainstreaming" of merica: Violence profile no. 11. Journal of communication 30, no. 3: 10-29.